

De grote vraag: wat is dan goed?

Is het antwoord op de vraag wat goed is universeel, of hangt dat af van je cultuur?

Maarten Wisse

In het voorjaar van 2019 werd op de Nederlandse televisie een serie vertoond onder de titel ‘Wat is dan goed?’ In deze serie verwoordt de bekende Nederlandse schrijver Arnon Grunberg het standpunt van veel postmoderne mensen als hij zegt: “Het enige dat eigenlijk echt ondubbelzinnig kwaad is, is dat je je eigen opvatting van het goede verabsoluteert.”

Volgens Grunberg hebben goed en kwaad elkaar nodig en kunnen ze niet zonder elkaar. Iets dat werkelijk alleen maar goed is, bestaat niet. Wat goed is, wordt (mede) bepaald door de waarnemer. In een aflevering over het geweten benadrukt sociaal psycholoog Naomi Ellemers dat ieders geweten het product is van een bepaalde cultuur. Wat in de ene cultuur goed is, is in de andere cultuur verwerpelijk.

Binnen deze context geldt het beroep op goddelijke geboden als dat wat Grunberg definieert als het absolute kwaad: een beroep op het goede dat haar eigen beroep verabsoluteert. Tegelijkertijd verwijst Grunberg in deze serie voortdurend naar Iets in de werkelijkheid. Het is Iets waarop we geen grip krijgen en dat verwijst naar het Goede. Het is alleen nooit voor ons toegankelijk.

Twee antwoorden

Het lijkt wel alsof je in onze cultuur op de vraag wat ‘goed’ is, maar twee antwoorden kunt geven. Het eerste antwoord is dat wat goed is, ‘gegeven’ is in de werkelijkheid. Dan zou iedereen moeten weten wat goed is en daar dus ook mee instemmen. Dat antwoord zit wel bij iedereen ergens in z’n hoofd, maar tegelijkertijd zit de kritiek op dat antwoord er direct bij in.

Het is immers niet moeilijk om in te zien dat we het over de vraag wat het goede is, niet altijd automatisch eens zijn. Er is dus verschil van inzicht over wat het goede is, en daarom kan dat eerste antwoord niet juist zijn. Daarom moet het tweede antwoord wel juist zijn, namelijk dat wat goed is, niet voor eens en voor altijd vastligt, maar afhankelijk is van de omstandigheden en onze persoonlijke voorkeuren.

Daarom kun je wat jij goed vindt, nooit zomaar aan een ander opleggen, want jouw mening over wat goed is, is uiteindelijk toch niet meer dan jouw mening. Vandaar dat Arnon Grünberg tot de gedachte komt dat het grote kwaad eigenlijk alleen daar te vinden is, waar mensen menen over hun eigen schaduw heen te springen en voor iedereen en altijd te zeggen wat goed of kwaad is.

Problematisch

Ook het tweede antwoord is bij nader inzien hoogst problematisch, maar op het eerste gezicht lijkt dat reuze mee te vallen. Het werkt eigenlijk prima. We laten zoveel mogelijk iedereen vrij en waar die vrijheden een beetje op elkaar botsen, regelen we met z'n allen de oplossing die ons allen het minst in onze vrijheden schaadt. Probleem opgelost, of toch niet?

Toch niet. Dat begint al op praktisch niveau, want bij het maximaliseren van het genot van zoveel mogelijk mensen worden regelmatig gesprekspartners vergeten. Daar gaan dan ook serieuze discussies over.

Neem bijvoorbeeld ongeboren kinderen. Mogen die ook al meepraten? Hebben die ook al recht op een substantiële hoeveelheid vrijheid en hoort daar hun recht op leven bij? Dat recht op leven botst regelmatig met onze vrijheid om een zwangerschap af te breken als die ons niet goed uitkomt.

Aan het einde van het leven geldt hetzelfde. Op grotere schaal kun je je ook zeer terecht afvragen of de planeet mee mag praten, of anders gezegd: alle toekomstige generaties. Als wij nu met z'n allen de planeet opmaken en dat doen we, blijft er voor toekomstige mensen en dieren straks geen ruimte om te leven meer over.

Spiegelbeeld

In feite is de gedachte dat al onze morele opvattingen relatief zijn en afhankelijk van de omstandigheden, het spiegelbeeld van de gedachte dat ze absoluut zijn. We beschouwen ze als afhankelijk van de omstandigheden *omdat* ze niet absoluut kunnen zijn.

Het ene uiterste is de ontkenning van het andere, alsof er niets tussenin zou kunnen zitten. Zodra ook maar de gedachte opkomt dat het goede meer is dan wat wij ervan vinden, komt direct de eis op dat iedereen het dan ook moet vinden omdat het goede anders niet meer universeel is. Daarom wordt er ook zo vaak geprobeerd aan te tonen dat een bepaalde overtuiging in alle culturen wel aanwezig is. Zodra dat aangetoond is, wordt immers plausibel dat het een universele overtuiging is.

Maar waarom zou dat zo moeten zijn? Als we nog weer even teruggaan naar de beschermwaardigheid van het leven, zoals die in de discussie over abortus of euthanasie een rol speelt: de beschermwaardigheid van het leven is een universele waarde, maar die universele overtuiging komt juist *niet* tot uitdrukking in een algemene overeenstemming over welke morele consequenties die overtuiging zou moeten hebben.

Dat is niet omdat de helft van de mensen een mensenleven niets waard vindt en de andere helft wel, maar omdat verschillende mensen de intuïtie van de beschermwaardigheid van het leven op een verschillende manier in balans brengen met andere overtuigingen. Dat is geen rekensommetje van één plus één is twee, maar een inderdaad cultureel bepaald complex geheel.

Praten

Over de afwegingen die je op moreel gebied maakt, kun je praten. Sterker nog, de cruciale rol van het gesprek over wat het goede is, is in de twee gebruikelijke antwoorden op wat goed is, nagenoeg afwezig. Als iedereen dezelfde universele waarden deelt, hoef je het daar eigenlijk niet over te hebben. Iedereen weet het toch al.

Als wat goed is, vooral afhankelijk is van wat bijdraagt aan jouw eigen vrijheid en genot, hoef je het er eigenlijk verder ook niet over te hebben. Dat kun je op je eentje wel uitmaken. Als wat goed is, in elke situatie opnieuw moet worden afgewogen omdat het wel in de werkelijkheid gegrond is, maar je er van heel

veel kanten naar kunt kijken, zul je elke keer opnieuw met elkaar in gesprek moeten gaan om het te vinden.

Daar komt nog iets bij. Bij de twee gebruikelijke antwoorden op wat goed is, speelt de vraag wie je zelf bent eigenlijk geen rol. Als wat goed is, door iedereen al geweten wordt omdat het overal en altijd hetzelfde is, maakt het ook niet uit wie degene is die het weet. Het is toch al zo.

Als wat goed is, wordt bepaald door wat ons aanstaat, is wat ons aanstaat vanzelf wel goed, welke opvattingen we ook hebben. Als we voor het vinden van het goede elke keer opnieuw heel goed moeten luisteren naar elkaar, dan vraagt dat iets van ons als gesprekspartners. Het vraagt wijsheid en vorming tot mensen die daar goed in zijn en niet alleen voor hun eigen belang gaan.

Moral Compass Project

Aan de Protestantse Theologische Universiteit wordt sinds 2018 een onderzoeksproject uitgevoerd met de naam '*Moral Compass Project*'. In dit project proberen we vanuit allerlei verschillende perspectieven een 'moreel kompas' te ontwikkelen, een nieuwe kijk op wat goed is die verder gaat dan de twee standaardantwoorden die in onze cultuur dominant zijn. In de komende maanden zullen verschillende onderzoekers die binnen het project werkzaam zijn, in columns vanuit hun onderzoek licht werpen op 'het goede leven'.